

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

τοῦ ὁμοτ. καθηγητῆ Σάββα Ἀγουρίδη¹

(Τό παρόν κείμενο –σέ κάποια σημεία– χρήζει ὀρθογραφικῆς διορθώσεως)

1. Ἐφαρμογή τῶν ἰουδαϊκῶν μεθόδων ἐρμηνείας ἀπό τοῦς ἐμπνευσμένους συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης

Ὅλες αὐτές οἱ ἐρμηνευτικές τάσεις πού ἀναφέραμε ἀποτελοῦν τήν ἀτμόσφαιρα μέσα στήν ὁποία διαμορφώθηκε ἡ ἐρμηνεία τῆς Π.Δ. ἀπό τήν Κ.Δ. Καί ἐρχόμαστε τώρα νά σκιαγραφήσουμε μέ πολύ ἀδρές γραμμές πῶς οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. ἐρμηνεύουν τήν Π.Δ., εἴτε τό Νόμο εἴτε τοῦς Προφῆτες. Εἶναι γνωστό πῶς στή βιβλιογραφία ὑπάρχουν τόμοι ὁλόκληροι ἐπὶ τοῦ θέματος, πού ἀφοροῦν ξεχωριστά τοῦς συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. ὡς ἐρμηνευτές τῆς Π.Δ. Καί πρῶτα-πρῶτα ποιά εἶναι ἡ ἐξηγητική μέθοδος πού ἀκολουθοῦν. Εὐθύς ἐξαρχῆς πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι καί οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ.Διαθήκης, σάν τέκνα τῆς ἐποχῆς τους, ἀκολουθοῦν στήν ἐρμηνευτική τους τίς τάσεις πού ἤδη ἀναφέραμε. Παρουσιάζουν, ὅμως, καί κατὰ τήν ἐφαρμογή τῶν συγχρόνων τους μεθόδων τάσεις πού τοῦς ξεχωρίζουν ἐντελῶς σάν ἐρμηνευτές ἀπό τοῦς συγχρόνους τους. Ἄς σημειωθεῖ π.χ. πῶς στήν Κ.Δ. δέν ἔχουμε ὑπομνηματισμό οὔτε ἐνός βιβλίου τῆς Π.Δ., ὅπως συνέβαινε π.χ. μέ τοῦς Ἑσσηίους. Ἡ Π.Δ. εἶναι σεβαστή σάν λόγος Θεοῦ, ἐρμηνεύεται, χρησιμοποιεῖται, ἀλλά δέν θεωρεῖται πιά ὡς ἀξία καθεαυτή. Ἡ Π.Δ. εἶναι, γιά τοῦς χριστιανούς κυρίως, ἕνα προφητικό βιβλίο, ἀλλά δέν ἔχει πιά ἀξία καθεαυτή· μόνον σέ σχέση μέ τόν Χριστό διατηρεῖ τήν ἀξία της.

Υπάρχει, ἀσφαλῶς, ὁμοιότητα πρὸς τίς σύγχρονες τους ἰουδαϊκές μεθόδους ἐξηγητικῆς τῆς Π.Δ. μέσα στήν Κ.Δ. Στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, στήν ὁμιλία τοῦ Στεφάνου π.χ., πρέπει νά ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας αὐτή τή συγγένεια μεθόδων ἐξηγήσεως γιά νά μπορέσουμε νά ἐρμηνεύσουμε σωστά. Στήν Α' Πέτρ. 2, 1-10 ἔχουμε μία φρασολογία πολύ κοντά στήν Π.Δ. (βλ. Ἡσ. 28,16), πού ἐξηγεῖται σωστά μόνον μέ τήν καλή γνώση τῶν ἐρμηνευτικῶν μεθόδων τῆς ἐποχῆς. Τό ἴδιο καί σέ πολλά ἄλλα κείμενα.

Ἐχουν γίνει στατιστικές μελέτες πολύ ἐντυπωσιακές ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς σχέσεως Π. καί Κ. Διαθήκης. Ἀπό μιά ποσοτική ἐκτίμηση ἔχει παρατηρηθεῖ ὅτι κυρίως ἡ προφητεία καί ἡ εὐσέβεια τῆς Π.Δ., πολύ δέ λιγότερο ὁ Νόμος, ἔχουν εἰσχωρήσει

¹ Σάββας Ἀγουρίδης, Ἑρμηνευτική τῶν ἱερῶν κειμένων: Προβλήματα - μέθοδοι ἐργασίας στήν ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν, ἐπιμ. Δημήτρης Καραδήμας, 2^η ἐκδ. βελτ. (Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς, 2000), σ. 123-145.

στήν Κ. Διαθήκη. Αυτό σημαίνει πώς τό χριστιανικό κίνημα είναι προφητικό, καί γι' αυτό ή έντονη επίδραση τοῦ προφητικοῦ στοιχείου τῆς Π.Δ. ἐφ' αὐτοῦ.

Ὡς πρός τήν κατά τμήματα χρήση τῆς Π.Δ. ἀπό τήν Καινή, παίρνοντας σάν βάση τήν έκδοση τοῦ Nestle, μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ή Πεντάτευχος καταλαμβάνει 7 κολῶνες, οἱ Ψαλμοί 5, ὁ Ἡσαΐας 5, ἐνῶ οἱ Προφῆτες γενικά ἀντιπροσωπεύονται μέ 12 περίπου κολῶνες. Βλέπει κανεῖς ὅτι στήν Κ.Δ. ὑπάρχει λιγότερο ἐνδιαφέρον γιά τό νομικό, καί περισσότερο γιά τό προφητικό στοιχεῖον τῆς Π.Δ. Σύμφωνα μέ τίς ἀπαιτήσεις τῶν πρώϊμων ἐκείνων χρόνων, ἀπό τή ζωή τοῦ Χριστοῦ προβλέπεται καί ή τελευταία λεπτομέρεια μέσα στήν Κ.Δ.: γέννηση, ἐξορία, θαύματα, ἀνάσταση, ἀνάληψις κ.λπ. Ἐπειτα, ή Ἐκκλησία ὡς ὁ Ἰσραήλ τοῦ Θεοῦ παρουσιάζεται, π.χ., στό χωρίον Γαλάτ. 6,16 καί στό Α' Πέτρ. 2,1-10, μέ τά ἐπίθετα τοῦ ἀρχαίου Ἰσραήλ. Τά ἐπιχειρήματα ἀπό τήν προφητεία ἔχουν τήν ἐννοια τῆς ἐπιβεβαιώσεως τῆς οἰκουμενικῆς σημασίας τοῦ Ἰησοῦ. Κέντρο τῆς Π.Δ. εἶναι ὁ Ἰ.Χ., ὁ Μεσσίας, καί μαζί ὅλη ή Ἐκκλησία. Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τήν Π.Δ. καί τοὺς Ἑσσιῶς τοῦ Κουμράν.

Θά ἦταν ὁμως μεγάλη πλάνη νά θελήσει νά μετρήσει κανεῖς τή σημασία τῆς Π.Δ. γιά τήν Κ.Δ. μόνο ἀπό τίς φανερές παραθέσεις τῆς πρώτης ἀπό τή δεύτερη. Ἐξίσου μεγάλη, ἂν ὄχι μεγαλύτερη, σημασία γιά τήν κατανόηση τοῦ κειμένου τῆς Κ.Δ. ἔχουν οἱ ὑπαινιγμοί σέ ἕνα γεγονός, σέ ἕνα σύμβολο, σέ μία εἰκόνα, μερικές φορές μέ μία λέξη ἐδῶ ἢ ἐκεῖ.

Μερικές φορές τό κείμενον τῆς Π.Δ. συμπλέκεται ἀνεπαίσθητα μέσα στό κείμενο τῆς Κ.Δ., καί ή συμπλοκή αὐτή ἔχει συνήθως μεγάλη σημασία γιά τό νόημα τοῦ κειμένου τῆς Κ.Δ. Βλ. π.χ. Μάρκ. 15,24 (παράλλ.), ἐνῶ ὁ Ἰωάννης (19,24) σημειώνει καθαρά πώς αὐτό εἶναι «γραφή». Ὁ συνυφασμός αὐτός παλαιοδιαθητικοῦ ὕλικου συμβαίνει εὐχερέστερα στά παραινεντικά κείμενα. Βλ. π.χ. Ἐφεσ. 4,25 ἐξ. (πρβλ. Ζαχαρ. 8,16· Ψαλμ. 24,2). Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ Φιλιππ. 2,6-11 στηρίζονται στά Γ' Βασιλ. 19,18· Ἡσ. 45,23.

Ἡ ἄμεση χρήση τῆς Π.Δ. δηλώνεται κατά ποικίλους τρόπους: «καθώς γέγραπται», «γέγραπται γάρ» (τό Ἀραμ. «Katub»), «καθώς εἴρηται» (Sene Mar). Ἡ Γραφή προσωποποιεῖται ἀπό τοὺς Ῥαββίνους καί τήν Κ.Δ.: «λέγει δέ ή Γραφή» (Katub Omer). Οἱ ἱεροί συγγραφεῖς παρουσιάζονται ἄλλοτε ὡς γράφοντες κι ἄλλοτε ὡς λέγοντες: π.χ. Μάρκ. 12,36 (πρβλ. Λουκ. 20,42), Μάρκ. 7,10· 12,19· 7,6· Ῥωμ. 9,21· 10,20. Τό ὑπερφυές τῆς ἀποκαλύψεως τονίζεται ὅταν οἱ ἱεροί συγγραφεῖς παρουσιάζονται σάν στόματα τοῦ Κυρίου (π.χ. Ματθ. 1,22· Πράξ. 4,25). Ὅλα αὐτά δηλοῦν τό κύρος καί τήν αὐθεντία τῶν Γραφῶν. Περισσότερα γιά τά θέματα αὐτά βλ. στό ἔργο πού ξεχωρίσαμε καί στόν Πρόλογο: *The Cambridge History of the Bible. From the Beginnings to Jerome*, vol. I. Cambridge Univ. Press 1970.

Όλες τις μεθόδους έρμηνείας πού συναντήσαμε στόν κόσμον πού περιβάλλει τήν Κ.Δ. συναντώμε σχεδόν σέ όλα τά βιβλία τής Κ.Δ., σέ ένα μεγάλο πλήθος παραδειγμάτων. Συναντώμε όλες τις μεθόδους. Τήν άλληγορική μέθοδο π.χ. βρίσκουμε στό κλασικό παράδειγμα τής Γαλάτ. κεφ. 4, μέ τήν Άγαρ καί τό Σινά. Έπίσης, πάρα πολύ θυμίζει τήν έξήγηση peser («ὁ ἔστι έρμηνευόμενον») τοῦ Qumran τό χωρίο Ρωμ. 10,6 έξ. (πρβλ. Δευτ. 30,12 έξ.). Τήν έξηγητική ραββινική μέθοδο από τό έλαττον εἰς τό μεῖζον βλ. π.χ. στό Μάρκ. 2,23-28, όπου έχουμε εφαρμογή τοῦ κανόνα αὐτοῦ από μέρους τοῦ Ἰησοῦ σέ σχέση πρὸς τό Α΄ Βασ. 21,1-6. Έπίσης, βλ. στά Έβρ. 9,13 έξ. καί Β΄ Κορ. 3,4-18· εφαρμογή τής ἴδιας μεθόδου από μέρους τοῦ Ἀπ. Παύλου. Ἡ Π.Δ. έρμηνεύεται προφητικά καί χριστοκεντρικά. Σαφῶς έχουμε μπροστά μας μία ιστορική υπέρβασι. Ἡ υπέρβαση δέν σημαίνει ἀχρήστευση τής Π.Δ. Ἐπ' αὐτοῦ πρέπει νά γίνει ἀπόλυτα σαφές ὅτι ὅλη ἡ Π.Δ. υπερβαίνεται μέσα στήν Κ.Δ., βάσει αὐτῆς τής έρμηνευτικῆς μεθόδου. Ἡ υπέρβαση ὁμως αὐτή δέν σημαίνει ἀχρήστευση τής Π.Δ., ἀφοῦ ἡ Π.Δ. μεταμορφώνεται ἐντός τής Καινῆς. Ἐτσι ἡ Π.Δ. διατηρεῖται μεταμορφωμένη καί γίνεται χριστιανικό βιβλίο.

Ἡ ἄλλη ραββινική μέθοδος έξηγήσεως, κατά τήν ὁποία μέ μία ἢ δύο λέξεις κοινές σχετίζονται χωρία καί κείμενα προερχόμενα από τελείως διαφορετικές συνάφειες, εἶναι γνωστή στους συγγραφείς τής Κ.Δ. Βλ. π.χ. Ρωμ. 4,2. Ἐδῶ ὁ Ἀπ. Παῦλος σχετίζει δύο χωρία, τό ένα από τή Γένεση 15,6, τό ἄλλο από τόν Ψαλμ. 32,1 ἐπὶ τῇ βάσει τής σημαντικῆς λέξεως «ἐλογίσθη». Ἡ πίστι ἐδῶ, στήν περίπτωση τοῦ ἀπεριτμήτου Ἀβραάμ, «λογίζεται εἰς δικαιοσύνην», ὅπως ἀκριβῶς καί ὁ περιτετμημένος Δαυίδ ψάλλει στόν Ψαλμ. 32. Ὁ κανόνας αὐτός ὀνομάζεται από τούς ραββίνους «Geser at Sawah». Τί ἀναζητοῦσαν οἱ ραββῖνοι στό αὐθεντικό κείμενο τῶν Γραφῶν; Ζητοῦσαν τή βάση ενός νομικοῦ συστήματος ζωῆς, ἐνῶ ἡ ὅλη ζωή δέν τακτοποιεῖται μέσα σέ κανένα νομικό σύστημα. Ἡ ζωή εἶναι κάτι πολύ περισσότερο, κάτι πού δέν τακτοποιεῖται ἔτσι ἢ ἄλλιῶς, ἀλλ' ἔχει από μέσα της δυνατότητες καί γιά τό ἀδύνατο. Ἡ ἀναζήτηση αὐτή γινόταν μέ τήν ἔμμونه στό γράμμα τοῦ κειμένου, ἐνῶ ὡς πρὸς τή συνάφεια δέν ἔδιναν τήν ἀπαιτούμενη σημασία. Στήν Κ.Δ. ἐφαρμόζεται, φυσικά, καί ἡ κατά γράμμα έρμηνεία, ἡ ὁποία ἦταν κοινή σέ ὅλους τούς Ἰουδαίους. Σύμφωνα μέ αὐτήν, ἡ Π.Δ. χρησιμοποιεῖται γιατί μέ αὐθεντία λέγει ὁ,τι καί ὁ συγγραφέας τής Κ.Δ. θέλει νά τονίσει. Γι' αὐτό συχνά οἱ συγγραφείς τής Κ.Δ. προβάλλουν π.χ. πλήθος παραδειγμάτων πρὸς μίμηση: ἡ πίστι τοῦ Μωυσῆ, ἡ ὑπομονή τοῦ Ἰώβ, τό παράδειγμα τοῦ Κάιν πρὸς ἀποφυγή, τό παράδειγμα τοῦ Ἡσαΐ. Χαρακτηριστικό ἐπ' αὐτοῦ εἶναι τό κεφ. 11 τής Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς.

Παράλληλα πρὸς τήν αὐθεντία αὐτή τῶν προσώπων τής Π.Δ. έχουμε καί τήν πεποιθήση τής Καινῆς ὅτι ἡ προφητεία τής Παλαιᾶς πληροῦται ἐντός τής Καινῆς κατά τρόπο πού συναντοῦμε τήν ἐκπλήρωση αὐτή καί στό Qumran. Μόνο πού στήν Κ.Δ.

ή προφητεία στο σύνολό της, όλη δηλαδή ή Π.Δ., αναφέρεται στο πρόσωπο του Ίη-σοῦ Χριστοῦ. Στήν Κ.Δ. τό κέντρο ἀναφορᾶς ή ἀϋθεντίας εἶναι διάφορο ὄλων τῶν ἄλλων πηγῶν ἀϋθεντίας. Ἐχουμε μία μετατόπιση. Τό νέο αὐτό κέντρο ἀναφορᾶς καί ἀϋθεντίας ἐρμηνεύει πιά τήν ἱστορία, παρελθόν, παρόν καί μέλλον. Εἶναι ὁ Χρι-στός.

Στό Qumran ἔχουμε τό σύστημα peser. Γίνεται τέτοια ἀνάλυση καί ἐρμηνεία τοῦ Νόμου, ὥστε νά καλύπτει ὅλα τά ἐκδηλώματα τῆς μεταβαλλόμενης μέσα στήν ἱστο-ρία ζωῆς, γιά νά εἶναι ἔτσι δυνατή ή πραγματοποίηση τῆς νομοτέλειας ἐκείνης πού ὀδηγεῖ στήν πραγματοποίηση τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Οἱ Ἑσσαῖοι ἔβλεπαν τό Νόμο ὑπό τό πρίσμα τῆς παγκόσμιας νομοτέλειας, ὅπως τόν ἔβλεπαν καί οἱ Φαρισαῖοι. Παραταῦτα, αὐτοί περίμεναν μία πραγματική ἀλλαγὴ στά ἀνθρώπινα πράγματα, τόν ἐρχομό τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, σάν ἓνα ἔσχατολο-γικό θαῦμα τοῦ Θεοῦ, σάν μία ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ στό τέλος τῶν καιρῶν. Ὁ Νόμος γι' αὐτούς δείχνει μᾶλλον τήν πιστότητα τοῦ λαοῦ στήν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ πῶς θά φέρει τή σωτηρία στό τέλος. Μέσα στήν Ἐκκλησία, κατὰ τό σχῆμα τῶν Ἑσσαίων, τό Νόμο ἀντικαθιστᾷ τό Μυστήριο τοῦ Χριστοῦ κι ή ἀπαίτηση τῆς διδασκαλίας Του, τήν δέ ὑπόσχεση γιά τό θαῦμα τοῦ τέλους ή ἀναμονή τῆς Β' Παρουσίας. Στούς Ἑσσαίους παραμένει πάντοτε ή ἀναμονή σάν τό ἐντονότερο στοιχεῖο, ἐνῶ στήν Ἐκκλησία τό ἐντονότερο στοιχεῖο γίνεται σιγά-σιγά ὁ ἐλθών Κύριος. Γι' αὐτό οἱ συγ-γραφεῖς τῆς Κ.Δ. δέν γράφουν ὑπομνήματα στήν Π.Δ. Μετά τόν Χριστό δέν περιμέ-νουν τίποτα ἄλλο, ἄν καί τό πλήρωμα τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος βρίσκεται ἀκόμα στό μέλλον.

Ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό ὄλων τῶν συγγραφέων τῆς Κ.Δ. ὅτι αἰσθάνονται πῶς εἶναι καί οἱ ἴδιοι ἐμπνευσμένοι, ὅπως οἱ Προφῆτες καί οἱ συγγραφεῖς τῆς Π.Δ. Αὐτό εἶναι σημαντικό γιά τή σχέση Π. καί Κ. Διαθήκης. Τή δημιουργικότητά τους, δη-λαδή, ὅταν γράφουν, εἴτε ὁ Παῦλος εἴτε ὁ Πέτρος εἴτε ὁ Ματθαῖος, θεωροῦν στή γραμμὴ τῆς δημιουργικότητας τῶν συγγραφέων τῆς Π.Δ., οἱ ὅποιοι ζοῦν σέ μία ἄμεση κοινωνία καί σχέση μέ τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Αὐτή ή ἀμεσότητα τῆς κοινωνίας μέ τόν Θεό στήν ἔκφραση τῆς κρίσεως ή τοῦ ἐλέους του εἶναι στήν περίπτωσή τους ή ἴδια, ὅπως ἦταν γιά τόν Ἡσαΐα, τόν Ἱερεμία, γιά τούς Προφῆτες γενικά τῆς Π.Δ. Καί ὄχι μόνο γιά τούς Προφῆτες, ἀλλά καί γιά τό νομικό μέρος τῆς Π.Δ., πού παρου-σιάζεται σάν εἶδος ὑπαγορεύσεων τοῦ Θεοῦ στό Μωυσῆ, σάν ἐκπρόσωπο τῆς νο-μικῆς παραδόσεως μέσα στήν Π.Δ. Τό ἴδιο καί οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. Αὐτή, ἐπομέ-νως, ή ἀμεσότητα τῆς κοινωνίας μετά τοῦ Θεοῦ καί τῆς μεταφορᾶς τῆς κρίσεως καί τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν κόσμο ὑπό τῶν ἐνδιαμέσων αὐτῶν προϋποθέτει τό αὐτό εἶδος φωτισμοῦ καί στά δύο μέρη. Δηλαδή ή Π.Δ. φωτίζει αὐτά πού γράφουν οἱ συγγραφεῖς τῆς Καινῆς, καί ή Καινή φωτίζει αὐτά πού γράφουν οἱ συγγραφεῖς τῆς

Παλαιᾶς. Οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. ἔχουν τή συνείδηση ὅτι ἀνήκουν στήν αὐτή πνευματική γραμμή ἐνδιαμέσων πού ἀνήκαν οἱ Προφῆτες τῆς Π.Δ. Ἐπ' αὐτοῦ πολύ χαρακτηριστικά ἐκφράζεται π.χ. ὁ πρόλογος τῆς Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς. Ἐδῶ πιστεύεται σήμερα ὅτι ἔχουμε ἓνα εἶδος ὁμολογίας πίστεως τῆς ἀρχικῆς Ἐκκλησίας, τό ὁποῖο ὁ Παῦλος ἐπαναλαμβάνει παρεμβάλλοντας καί δικά του λόγια. Ὅπου ἡ ὁμολογία τοῦ κειμένου δέν εἶναι παῦλεια, πρόκειται περί ὁμολογίας πίστεως πού ὁ Παῦλος παίρνει ἀπό κάπου ἄλλου, ἀπό τήν Ἐκκλησία τῆς Παλαιστίνης, φερ' εἰπεῖν, ἀφοῦ δέν χρησιμοποιοῖ τίς δικές του λέξεις: «Παῦλος δοῦλος Χριστοῦ Ἰησοῦ, κλητός ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διά τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἀγίαις» (Ῥωμ. 1,1-2). Ἔτσι ἀρχίζει. Ὁ Θεός «προεπηγγείλατο» διά τῶν ἰδίων αὐτοῦ προφητῶν «ἐν γραφαῖς ἀγίαις». Ὅχι στίς ὁποιοσδήποτε «γραφές», ἀλλά «ἐν ἀγίαις γραφαῖς» «περί τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». Ἀπό ἐδῶ καί κάτω ἀρχίζει ἡ «ὁμολογία» γιά τήν ὁποία μιλοῦμε: «τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυίδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὀρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν». Στή σειρά, δηλαδή, πού ὁ Παῦλος τοποθετεῖ τό «προεπηγγείλατο...», στήν ἴδια σειρά τοποθετεῖ τό: «δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καί ἀποστολήν εἰς ὑπακοήν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν». Ἐπομένως, ἐδῶ, ὅπως βλέπομε, τό προφητικό κήρυγμα, ἡ ἐνσάρκωση, τό ἔργο τῆς σωτηρίας καί τό κήρυγμα – ἡ «ἐξαγγελία» καί ἡ «ὑπακοή» τῶν ἐθνῶν – εἶναι ἐπὶ ἐνός καί τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου. Ὅταν ὁ Παῦλος μιλά γιά τήν ὑπακοή τῶν ἐθνῶν, δηλαδή γιά τό κήρυγμα, γιά τήν «χάρη» καί τήν «ἀποστολή» τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμον ὑπέρ τοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ, μιλά ὅχι μόνο γιά τό γεγονός τοῦ «γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυίδ κατὰ σάρκα», ἀλλά καί γιά τό «προεπηγγείλατο διά τῶν προφητῶν ἐν γραφαῖς ἀγίαις περί τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». Εἶναι ἓνα πράγμα ὅλα αὐτά· τό πρῶτο φωτίζει τό δεύτερο καί ἀντίστροφα. Ἐπ' αὐτῆς τῆς γραμμῆς ὁ Παῦλος αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἓνας «προφήτης». Προφῆτες καί οἱ μέν, προφῆτες καί οἱ δέ.

Φυσικά, αὐτή ἡ προφητική συνείδηση ὅχι μόνο δέν ἐμποδίζει, ἀλλά διευκολύνει τοὺς συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. νά χρησιμοποιοῦν τήν Π.Δ. ἐκλεκτικά καί μέ ὀρισμένες ἐρμηνευτικές προϋποθέσεις (Χριστός, νέα ζωή, τό μέλλον ἐγγύς κ.λπ.) γιά τή ρύθμιση τῶν προβλημάτων τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Χρησιμοποιοῦν, δηλαδή, τήν Π.Δ. ὑπὸ ὁρους καί σάν Νόμο. Ἔτσι ἀντιμετωπίζουν τό γάμο καί τό διαζύγιο (Μάρκ. 10,2-12 πρβλ. Δευτ. 24,1· Γεν. 1,27· 2,24· ὁμοίως Ματθ. 5,32· 19,9· Α' Κορ. 7,25), μιλοῦν γιά ὑποταγή τῆς γυναικὸς στόν ἄνδρα (Α' Κορ. 11,3-12· πρβλ. Γεν. 1,27· 2,18· 22 ἐξ· στό ἴδιο θέμα ἔχουμε χαγγαδική-θεολογική παράδοση στήν Α' Πέτρ. 3,6), ρυθμίζουν τό θέμα τῆς εἰσδοχῆς τῶν Ἐθνικῶν στήν Ἐκκλησία (Πράξ. κεφ. 15, ὅπου τό χωρίο Ὡσηέ 9,11 παρατίθεται σάν ἐπιχείρημα· παρόμοια ὁ Παῦλος στή Γαλάτ. κεφ. 3 χειρίζεται τά χωρία Λευϊτ. 18,5 καί Ἀββακ. 2,4, θέτοντας Ἰουδαίους καί Ἐθνικούς στό αὐτό ἐπίπεδο, δηλαδή ὑπὸ κατάρτα). Ἔτσι, σέ μερικά θέματα ἡ Π.Δ. παρείχε τίς ἀπαιτούμενες Halakot (= ὁδοὺς ρυθμίσεως). Ὁ Νόμος ἐξακολουθεῖ, ἔτσι, σέ πολλά θέματα νά

παρέχει και στους χριστιανούς συγγραφείς έπιχειρήματα για τή ρύθμιση όρισμένων ζητημάτων, παρά τό γεγονός ότι ή αύθεντία του έχει ήδη μετακινηθεί και βρίσκεται πιά άλλοι. Έτσι άντιμετωπίζουν τά θέματα τής τηρήσεως του Σαββάτου, τής βρώσεως είδωλοθύτων (ό Παύλος παραπέμπει στόν Ψαλμ. 23,1· «του Κυρίου ή γή και τό πλήρωμα αύτης...»), γλωσσολαλίας και προφητείας (Α΄ Κορ. 14,21), όπου ή Π.Δ. βεβαιώνει πώς ή πρώτη δέν όδηγεϊ στήν πίστι, κι έπομένως δέν έχει άξία για τό ιεραποστολικό έργο, περί τής «λογείας» (Β΄ Κορ. 8,15 και κεφ. 9, όπου τά σχετικά προβλήματα ρυθμίζονται ανάλογα μέ τά περί του μάννα στήν Π.Δ.), περί τής εκκλησιαστικής πειθαρχίας (Β΄ Τιμ. 2,19, πού παραπέμπει στους Αριθμούς 16· τό 3,8 παραπέμπει στό Έξοδ. 7 — Ίαννης και Ίαμβρής), τής διαδοχής του Ίούδα (Πράξ. 1,20, πού παραπέμπει στους Ψαλμούς 69 και 109), τής άμοιβής των Αποστόλων ή ιεραποστόλων (Α΄ Κορ. 9,9 παραπέμπει στό Δευτ. 25,4). Είναι πολύ τό χαλαχικό αυτό ύλικό, πού έπεξεργάζονται κι οι συγγραφείς τής Κ.Δ. Ο Νόμος χρησιμοποιείται ακόμα, αλλά ή αύθεντία του έχει τελείως κλονισθεί (βλ. Γαλάτ. κεφ. 3· Ρωμ. 10,4).

Προκειμένου περί τής ιουδαϊκής *Haggada*, αύτή χρησιμοποιείται άφειδώς μέσα στήν Κ.Δ. Σ' εκατοντάδες άνέρχονται τά παραδείγματα. Βλ. π.χ. Μάρκ. 12,26 έξ· Α΄ Κορ. 10,1 έξ. κ.λπ.

Οί συγγραφείς τής Κ.Δ. κινούνται γενικώς μέσα στήν άτμόσφαιρα τής έρμηνευτικής σκέψεως τής έποχής τους. Μερικοί διστάζουν νά δεχθούν τήν επίδραση του Φίλωνος στους συγγραφείς τής Κ.Δ. Τό θέμα αυτό είναι λιγότερο συζητήσιμο σέ ό,τι άφορᾷ τους χριστολογικούς όρους: λόγος, φῶς, ἄρτος, ἄμπελος, κτλ., καθώς και τό επίθ. *ἀληθινός*: Τό «ήν τό φῶς τό ἀληθινόν» (Ίωάν. 1,4) αναφέρεται στό φῶς τής Γεν. 1,1. Ο «ἄρτος ό ἀληθινός» σχετίζεται μέ τό μάννα τής Π.Δ., ή «ἄμπελος ή ἀληθινή» μέ τό κεφ. 5 του Ήσ. Σ' αύτά τά χριστολογικά παραδείγματα και τά ὅμοιά τους, έχουμε ἕναν τύπο και ἕναν άντίτυπο πού θυμίζει λίγο Πλάτωνα, και ασφαλῶς τόν Φίλωνα. Η ακριβής ὅμως ἔννοια του ὅρου «ἀληθινός» συζητεῖται ακόμα μεταξύ των έρευνητῶν. Μερικοί έρευνητές τά ἴδια περίπου προτείνουν στήν κατανόηση του χωρίου Έβρ. 10,1 («Σκιάν γάρ ἔχων ό νόμος των μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτήν τήν εἰκόνα των πραγμάτων...»). Πρβλ. και Κολοσ. 2,15 έξ. Μερικοί θεωροῦν φρονιμότερον αὐτές τίς περιπτώσεις νά τίς βλέπει κανείς στά πλαίσια ὅχι οἰασδήποτε ἑλληνιστικής φιλοσοφίας, αλλά κυρίως στά πλαίσια τής ιουδαϊκής ἀποκαλυπτικής ή μιᾶς χαγγαδικής ἐξηγήσεως του εἴδους πού ἔχουμε στό *Qumran* και στους ραββίνους.

Μερικές φορές οί ι. συγγραφείς δίνουν τήν έντύπωση πώς διαβάζουν δικές τους απόψεις μέσα στά κείμενα τής Π.Δ. Βλ. π.χ. Α΄ Πέτρ. 2,10 («οί ποτέ οὐ λαός, νῦν δέ λαός Θεοῦ, οί οὐκ ἡλεημένοι, νῦν δέ ἐλεηθέντες»), πού προέρχεται από τό Ώσ. 1,6·9·2,1-23. Ο Ώσηέ, φυσικά, μιλεῖ στό κείμενό του για Ίουδαίους, ὅχι για μή Ίουδαίους. Πῶς ό Πέτρος τό χρησιμοποιεῖ για μή Ίουδαίους; Ο Πέτρος στηρίζεται προφανῶς στή βάση ὅτι ό λαός του Θεοῦ, ὅπως κι ἄν εἶναι, ὑπάρχει και στηρίζεται μόνο

στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Στή βάση αὐτή τό χωρίο τοῦ Ὡσηέ ἔχει ἐφαρμογή εἴτε ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων εἴτε ἐπὶ τῶν Ἑθνικῶν. Ὁ Παῦλος δέν διστάζει ἀπό τό κείμενο Ῥωμ. 10,5-10, πού στηρίζεται στό Δευτ. 30,11 ἐξ., νά βγάλει τό ἐντελῶς ἀντίθετο ἀπό τό προφανές νόημα τοῦ παλαιοδιαθηκικοῦ κειμένου. Ἄν ὁ παλαιός συγγραφέας δέν εἶχε τόν Χριστό στό νοῦ του, τότε αὐτά πού γράφει εἶναι χωρίς νόημα. Αὐτά ἀναφέρονται σχετικά μέ τήν ἐρμηνεία τῆς Π.Δ. ἀπό τήν Καινή σάν χαρακτηριστικά παραδείγματα. Ὑπάρχει πληθώρα περιπτώσεων.

Μέ τό ἐρώτημα: «Πολύ καλά! Οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. σάν προφήτες ποῦ κινούνται σάν τούς παλαιούς ἀπό τό ἴδιο Πνεῦμα, αἰσθάνονται τήν ἐλευθερία τοῦ κύρους τῆς «πνευματικῆς» τους συνειδήσεως νά βλέπουν τόν ἑαυτό τους συγχρόνως σέ μία συνέχεια μέ τό παλαιό κείμενο, ἐνῶ ἡ ἐρμηνεία τους εἶναι πολύ ἐλεύθερη. Πῶς ὁμως βλέπουν τήν ἐρμηνεία τῆς Π.Δ. ἀπό τούς συγχρόνους τους Ἰουδαίους, πού κατέληγαν σέ ἐντελῶς διαφορετικά συμπεράσματα;» δέν θά ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ λεπτομερῶς. Θά παραθέσουμε μόνο τήν ἀπάντηση πού δίνει ὁ Παῦλος στήν Β΄ Κορ. 3,12:

«Ἐχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα, καί οὐ καθάπερ Μωϋσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τό πρόσωπον αὐτοῦ πρός τό μή ἀτενίσαι τούς υἱούς Ἰσραήλ εἰς τό τέλος τοῦ καταργουμένου· ἀλλά ἐπωρώθη τά νοήματα αὐτῶν. Ἄχρι γάρ τῆς σήμερον ἡμέρας τό αὐτό κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει, μή ἀνακαλυπτόμενον ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· ἀλλ' ἕως σήμερον, ἡνίκα ἂν ἀναγινώσκηται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τήν καρδίαν αὐτῶν κεῖται· ἡνίκα δέ ἐάν ἐπιστρέψῃ πρός Κύριον, περιαιρεῖται τό κάλυμμα. Ὁ δέ Κύριος τό Πνεῦμά ἐστιν· οὗ δέ τό Πνεῦμα Κυρίου, ἐλευθερία».

Μέ ἄλλα λόγια, τό Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι πού δίνει τήν ἐλευθερία γιά νά διαβάσουν οἱ χριστιανοί τήν Π.Δ. μέ τό σωστό της νόημα.

Ἐξάλλου, μέ τούς ἀνθρώπους, γενικά, Ἰουδαίους καί Ἑθνικούς, ἡ μή ἀποδοχή τῆς ἀληθείας τοῦ εὐαγγελίου εἶναι ἔργο τοῦ Σατανᾶ: «Εἰ δέ καί ἔστιν κεκαλυμμένον τό εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστίν κεκαλυμμένον· ἐν οἷς ὁ θεός τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν τά νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τό μή αὐγάσαι τόν φωτισμόν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστίν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ» (Β΄ Κορ. 4,3-4).

2. Ἡ στάση τοῦ Ἰησοῦ ἀπέναντι στήν Π.Δ.

Αὐτά εἶναι ἀρκετά γιά νά δείξουν γενικῶς τήν ἔννοια τῆς Π.Δ. γιά τήν Καινή. Ὑπάρχουν, ὁμως, στούς διάφορους συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ., μέσα στή γενική αὐτή ἀποψη, ὁρισμένοι ἰδιαίτεροι τόνοι, πού διαφοροποιοῦν κάπως στό θέμα αὐτό τόν ἕναν ἀπό τόν ἄλλον. Πρέπει, λοιπόν, πολύ σύντομα καί σέ γενικές γραμμές νά ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτούς τούς ἰδιαίτερους τόνους.

Καί πρώτα-πρώτα, πρέπει νά δεῖ κανείς ποιά ἦταν ἡ θέση τοῦ Ἰησοῦ ἀπέναντι στήν Π.Δ. Βασικά, ὅπως ἡ Ἐκκλησία, ἔτσι καί ὁ Ἰησοῦς ἔβλεπε στήν Π.Δ. ἕνα κείμενο αὐθεντικό καί ἐμπνευσμένο ἀπό τόν Θεό, μέ τήν ἔννοια τοῦ «δ' ἔστι μεθερμηνεύομενον», τῆς ἐρμηνευτικῆς τῶν Ἑσχαίων. Ὅλη ἡ Γραφή περιέχει μαρτυρίες γιά τό πρόσωπό του ὡς Μεσσία καί γιά τό ἔργο του, εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως. Δέν μποροῦμε νά μποῦμε ἐδῶ σέ εὐρύτερες ἀναλύσεις, πρέπει, ὅμως, νά σημειωθεῖ πῶς ὅσο προχωρεῖ ἡ κατανόηση τῶν εὐαγγελίων ἀπό τοὺς νεότερους ἐξηγητές, ὅλο καί περισσότερο ἀναγνωρίζεται ἡ σπουδαιότητα τῆς ἐμμεσης ἀναφορᾶς καί τοῦ ὑπαινιγμοῦ σέ γεγονότα καί λόγια τῆς Π.Δ., πού χρησιμοποιοῦνται γιά τή σωστή ἐξήγηση πράξεων ἢ λογίων τοῦ Ἰησοῦ, καί πού ἀποτελοῦν ἀπό τήν ἀρχαιότητα τόν πονοκέφαλο τῶν ἐρμηνευτῶν. Μποροῦμε, μεταξύ πολλῶν, νά ἀναγνωρίσουμε δύο βασικές διαφορές μεταξύ τοῦ Ἰησοῦ καί τῶν ραββίνων ἐρμηνευτῶν τῆς Π.Δ.:

(α) Ὁ Ἰησοῦς ἔχει τή συνείδηση μιᾶς ἐσχατολογικῆς προοπτικῆς, πού ἡ ἀφετηρία τῆς πραγματώσεώς της βρίσκεται στή ζωή καί στό ἔργο του· συγκεντρώνει ὅλο τό βάρος στό θρησκευτικό καί ὄχι στό τελετουργικό μέρος τῆς Π.Δ., ἰσχυρίζεται ἀληθινά (καί ὄχι ἔτσι, περιστατικά) πῶς ἡ ἀγάπη γιά τόν Θεό καί τόν «πλησίον» (μέ τήν εὐρύτερη ἔννοια «πλησίον») εἶναι ὁ Νόμος καί οἱ Προφῆτες, καί ἐρμηνεύει μεσσιανικά, κατὰ τόν τύπο τῶν Κουμρανιτῶν, ἐκτεταμένα μέρη τῶν Γραφῶν, ἐνῶ οἱ ραββῖνοι συγκεντρώνουν τήν προσοχή τους στό Νόμο, μέ τήν ἔννοια τῆς λεπτομέρειας στήν τήρησή του.

(β) Ὁ Ἰησοῦς σάν ἐξηγητής τοῦ Νόμου παρουσιάζεται «ὡς ἐξουσίαν ἔχων καί οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς», ἐκτός τῶν ἄλλων, καί γιατί ἡ μέν ἀναφορά τῶν ραββίνων γιά τή σωστή ἐξήγηση τοῦ Νόμου εἶναι στήν «παράδοση τῶν πρεσβυτέρων», πού ὁ Ἰησοῦς δέν φαίνεται νά ὑπολήπτεται, ἐνῶ ἡ δική του ἀναφορά γιά τή σωστή ἐρμηνεία τοῦ Νόμου εἶναι ἄλλοτε ἡ Δημιουργία («ἀπ' ἀρχῆς οὐ γέγονεν οὕτως») καί σχεδόν πάντοτε ἡ ἀναδημιουργία τοῦ κόσμου μέσα στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἀνάμεσα σ' αὐτά τά δύο –Δημιουργία καί Βασιλεία τοῦ Θεοῦ– ὁ Νόμος κι ἡ Π.Δ. στό σύνολό τους σχετικοποιοῦνται. Μπροστά, ἰδίως, στό γεγονός τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, πού μέ τόν ἴδιο καί τό ἔργο του εἰσέβαλε στήν ἱστορία, ἡ ἐρμηνεία τοῦ Νόμου ὁδηγεῖ σέ πολύ ριζικότερους καί ἐπαναστατικότερους χώρους.

Δέν ὑπάρχει ἀντίφαση μεταξύ τῆς ἐκτιμήσεως τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τήν Π.Δ. στό σύνολό της, ἀπό τά μεγαλύτερα μέχρι τά μικρότερα τοῦ Νόμου, καί τῆς ριζικῆς ἐπανερμηνείας τοῦ Νόμου ὑπό τό Πνεῦμα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, πού ἤδη ἀνέτειλε. Καί ὁ Παῦλος ζεῖ τήν ἴδια κατάσταση: σέ ὀρισμένη συνάφεια λέει πῶς ὁ Νόμος εἶναι πνευματικός καί ἅγιος, ἐνῶ σέ ἄλλη ὀνομάζει τό Νόμο «κατάρα». Τό παράδοξο κι ἡ φαινομενική ἀντίφαση δέν ὀφείλεται μόνο σέ στοιχεῖα τῆς θεολογίας τοῦ Ἰησοῦ ἢ τοῦ Παύλου, ἀλλά, στήν περίπτωση τοῦ Ἰησοῦ, ὀφείλεται καί στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο μᾶς παραδόθηκαν ἀπό τοὺς Εὐαγγελιστές τά λόγια τοῦ Ἰησοῦ. Γενικά, θά

μπορούσαμε νά ποῦμε πώς ἴσχυε γιά τόν ἴδιο τόν Ἰησοῦ ὅ,τι προδιέγραψε ὁ ἴδιος γιά τούς μαθητές του: «...πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ὁμοίός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότη, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά» (Ματθ. 13,52).

3. Ἰδιοτυπίες στὴν ἐρμηνεία τῆς Π.Δ. ἀπὸ τούς συγγραφεῖς τῆς Καινῆς

Στοὺς Συνοπτικούς καὶ στίς Πράξεις βλέπουμε σέ πολλά σημεῖα νά χρησιμοποιεῖται ἡ Π.Δ. ἀμέσως, δηλαδή χρησιμοποιοῦνται οἱ ἴδιες οἱ λέξεις τοῦ κειμένου. Βλ. π.χ. τὸ περίφημο ἐκεῖνο προγραμματικό κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ στή Ναζαρέτ (Λουκ. 4,18 ἐξ.), πού ἀναφέρεται στὸν Ἡσαΐα (61,1 ἐξ.): «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ...». Ἐδῶ ἔχουμε μία παράθεση ἀπευθείας ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Ἡσαΐα. Ἡ χρῆση ἐδῶ τῆς Π.Δ. εἶναι ἄμεση. Τέτοια χρῆση αὐτοῦσιου κειμένου ἔχουμε σέ πλείστα χωρία. Δέν συμβαίνει, ὅμως, παντοῦ τὸ ἴδιο στοὺς Συνοπτικούς καὶ στίς Πράξεις, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ κείμενα στὰ ὁποῖα ὑπονοεῖται ἡ Π.Δ. χωρὶς νά ἔχουμε ἄμεση παραπομπή. Βλ. π.χ. τὴν Παραβολὴ τῶν κακῶν γεωργῶν (Μάρκ. κεφ. 12). Ἐδῶ δέν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἄνθρωπος περὶ τοῦ ὁποῖου γίνετα λόγος εἶναι ὁ Γιαχβέ, ὁ ὁποῖος στὸν Ἡσ. κεφ. 5 παρουσιάζεται ὁ ἴδιος πὺς φυτεύει ἀμπελῶνα καὶ κάνει ὅλα ὅσα ἀναφέρονται στὴν Παραβολή. Ὁ ἀμπελῶνας εἶναι ὁ Ἰσραήλ. Ἐδῶ εἶναι φανερό ὅτι ἔχουμε μία ἔμμεση ἀναφορὰ στὴν Π.Δ. Καὶ τέτοιες περιπτώσεις εἶναι πάμπολλες καὶ ἀρκετὰ σαφεῖς. Βλ. ἐπίσης Μάρκ. 7,31 ἐξ. σέ σχέση πρὸς τὸ Ἡσ. 35,4 ἐξ. Ἡ λέξη «μογιλάλος» δέν ὑπάρχει πουθενά ἄλλου, καὶ γι' αὐτὸ οἱ ἐρμηνευτὲς καταφεύγουν στὸν Ἡσαΐα, ὅπου ὑπάρχει ὁ ἴδιος ὅρος, γιὰ νά ἐννοήσουν καλύτερα τὸ κείμενο τοῦ Μάρκου. Πιθανῶς τὸ θαῦμα, ἐδῶ στό Μάρκο, νά σχετίζεται μέ τὴν προφητεία πού ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἡσαΐα, ὅτι δηλαδή ἡ κρίση τοῦ Θεοῦ ἦρθε καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸν λαόν, ἀφοῦ ἐκπληροῦται ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαΐα.

Τὰ Εὐαγγέλια καὶ οἱ Πράξεις εἶναι γεμάτα ἀπὸ θαυματουργικὲς πράξεις τοῦ Ἰησοῦ ἢ τῶν Ἀποστόλων. Ἐδῶ δέν μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ θαῦμα καθαυτὸ, ἀλλὰ τὰ θαύματα στὰ Εὐαγγέλια καὶ στίς Πράξεις στή σχέση τους πρὸς τὴν Π.Δ.

Ὁ David Strauss στό Βίον τοῦ Ἰησοῦ, πού ἐξέδωσε στὰ 1835, πρότεινε γιά τὴν ἐρμηνεία τῶν θαυμάτων γενικά τὴ μυθολογική του θεωρία. Γιά νά ἐξηγήσει, ὅμως, τὴ γένεσή τους, δηλαδή γιά νά τὰ ἐξηγήσει σάν προϊόν τῆς ἀνθρώπινης σκέψεως, κατέφυγε, σάν σέ πηγή, στὴν Π.Δ., σέ θαυματουργικὲς διηγήσεις ὡς πρὸς ὀρισμένες μεγάλες μορφές, καὶ σέ λόγια προφητικά. Οἱ πρῶτοι χριστιανοί, κατὰ τὸν Strauss, γεγονότα θαυμαστά πού σχετίζονταν μέ μεγάλες μορφές τῆς Π.Δ. (Μωυσῆς, Ἡλίας κ.λπ.) τὰ συνέδεσαν μέ τὴ ζωὴ τοῦ Μεσσία τους, Ἰησοῦ. Τὸ θέμα τῆς μυθολογικῆς ἐρμηνείας τῶν Εὐαγγελίων θά μᾶς ἀπασχολήσει ὅταν ἔρθουμε στὸν 19 αἰῶνα. Ἐδῶ, ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Strauss, μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ παραγωγὴ θαυμάτων τῆς Καινῆς ἀπὸ

τήν Π.Δ. Ἡ σύγκριση, ἃς ποῦμε, τοῦ Ἰησοῦ μέ τόν Μωυσῆ καί ἡ προσπάθεια νά το-
νισθεῖ ὁ χαρακτήρας τοῦ πρώτου σάν νέου Μωυσῆ δημιουργεῖ πολλά ἀπό τά περι-
στατικά τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ, τό διωγμό του ἀπό τόν Ἡρώδη, καί τή σφαγή
τῶν νηπίων σέ σχέση μέ τίς γνωστές διηγήσεις τῆς Ἐξόδου γιά τόν Μωυσῆ, τούς
Ἰσραηλίτας καί τόν Φαραώ κάτω στήν Αἴγυπτο· τή μορφή του σάν νέου νομοθέτη
ἐπί τοῦ Ὄρους, τή Μεταμόρφωσή του. Ἡ μορφή τοῦ Ἡλία προσφέρει, κατά τόν
Strauss, τήν πηγὴ γιά τά θαύματα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἄρτων, τῆς ἀναστά-
σεως τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας στή Ναῖν, τῆς Ἀναλήψεως κ.λπ. Ἐξάλλου, ἀπό διάφορα
προφητικά λόγια δημιουργήθηκαν, κατά τήν ὑπόθεση αὐτή, γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ
Ἰησοῦ: ἀπό τό λόγιο π.χ. Ὡσηέ 11,1 «Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τόν υἱόν μου», δημιουρ-
γήθηκε τό περιστατικό τῆς ἐξορίας στήν Αἴγυπτο καί τῆς ἐπανόδου στήν Ἁγία Γῆ·
ἀπό τό λόγιο τοῦ Ζαχαρ. 11,12–13 γιά τά 30 ἀργύρια κατά τήν ἀγορά τοῦ ἀγροῦ τοῦ
κεραμέα δημιουργήθηκε τό γεγονός πῶς ὁ Ἰησοῦς προδόθηκε γιά 30 ἀργύρια, μέ τά
ὁποῖα ἀγοράσθηκε ἓνα χωράφι κεραμοποιοῦ· ἀπό τό λόγιο τοῦ Ζαχαρ. 12,10 «Ὁψο-
νται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν» καί τοῦ Ψαλμ. 22,18 γιά τό διαμέρισμα τῶν ἐνδυμάτων δη-
μιουργήθηκαν τά γεγονότα τοῦ λογχισμοῦ τοῦ Ἰησοῦ καί τῆς διανομῆς τῶν ἐνδυμά-
των του ὑπό τῶν στρατιωτῶν.

Ἔτσι περίπου, μέ τόν ἓναν ἢ τόν ἄλλο τρόπο, ὁ Strauss ἐξηγεῖ ἀπό τήν Π.Δ. ὅλα
τά θαύματα πού ἔχουμε στά Εὐαγγέλια. Τό θέμα πήρε ἄλλη τροπὴ μέσα στή σχολή
τοῦ Bultmann, ὅπου πολλά θαύματα ἐξηγήθηκαν μέ βάση ἑλληνικά καί ὄχι ἰουδα-
ϊκά πρότυπα. Σήμερα, ὅμως, πολλοί ἐρευνητές ἐπανερχονται ὄχι στίς λεπτομέρειες
τῶν λύσεων πού ἔδωσε ὁ Strauss, ἀλλά στή γενική ιδέα τῆς σχέσεως πολλῶν θαυ-
μάτων τῶν Εὐαγγελίων καί τῶν Πράξεων πρὸς γεγονότα καί λόγια τῆς Π.Δ. Βέβαια,
σήμερα ἔχει γίνεи πιά κατανοητὴ ἡ διαφορετικὴ ἔννοια τοῦ βιβλικοῦ θαύματος σέ
σχέση μέ τό ἐξωβιβλικό, καί εἶναι γενικότερη ἡ παραδοχὴ τοῦ ὅτι ὁ Ἰησοῦς δέν ἦταν
μόνο Διδάσκαλος, ὅπως τόν ἤθελε ὁ Προτεστантиσμός τοῦ 19^{ου} κυρίως αἰῶνα, ἀλλά
εἶχε συνείδηση εἴτε Μεσσία εἴτε προάγγελου τοῦ Μεσσία, ἐπομένως ἔκαμε καί θαύ-
ματα. Αὐτά ἔχουν ἀλλάξει κάπως τήν εἰκόνα.

Ἡ κριτικὴ προσπαθεῖ σήμερα νά ἐφαρμόσει στά «ἔργα» τοῦ Ἰησοῦ τά ἴδια κριτή-
ρια πού ἐφαρμόζει στά «λόγια» τοῦ Ἰησοῦ. Γίνεται προσπάθεια νά φτάσουμε στά
ipsissima facta τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως ἀκριβῶς γίνεται γιά νά φτάσουμε στά *ipsissima verba*
τοῦ Ἰησοῦ. Θά μπορούσε κάποιος νά πεῖ σήμερα, ὅπως εἶπαν οἱ Φαρισαῖοι, ὅτι ὁ
Ἰησοῦς «ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τά δαιμόνια», νά δώσει δηλαδή
ὁποιαδήποτε ἐξήγηση στά θαύματα τοῦ Ἰησοῦ· δέν θά μπορούσε, ὅμως, νά ἰσχυρι-
σθεῖ πῶς ὁ Ἰησοῦς δέν ἔκαμε θαύματα. Κάτι τέτοιο θά σήμαινε ὅτι ὁ Ἰησοῦς δέν
ὑπῆρξε κάν. Τό γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔκαμε θαύματα εἶναι θεμελιωμένο στήν ἀρχικὴ
παράδοση τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Καί αὐτό σχετίζεται μέ τήν ἱστορικότητα

τοῦ Ἰησοῦ, μέ πραγματικά γεγονότα τῆς ζωῆς του, πού ἡ ἀρχική παράδοση τά ἐπεξεργάζεται ὑπό τό φῶς τῆς Π.Δ., καθῶς «προεπηγγείλατο ἐν ἀγίαις Γραφαῖς». Τά ἔργα καί τά λόγια τοῦ Ἰησοῦ περιγράφονται ἀπαρχῆς στήν Π.Δ., καί ἀποκαλύπτονται στό πρόσωπό του. Δηλαδή, ὁ Θεός ὡς σωτήρας καί ἡ σωτηρία, ὅπως τά ξέρουμε αὐτά ἀπό τήν Π.Δ., ἀποκαλύπτονται στό πρόσωπο τοῦ Μεσσία. Αὐτά τά δύο ἀποκαλύπτονται ὄχι μόνο στά λόγια, ἀλλά καί στά ἔργα, δηλαδή στά θαύματα τοῦ Ἰησοῦ. Τά θαύματα τοῦ Ἰησοῦ δέν γίνονται γιά νά προκληθεῖ κάποια ἐντύπωση στούς ἀνθρώπους, νά ἀποδειχθεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀντιπροσωπεύει κάποια μυστηριώδη θεία δύναμη. Αὕτη εἶναι ἡ ἐλληνιστική ἐννοια τοῦ θαύματος, καί γιά πολλούς ἐξ ἐθνῶν αὕτη τήν ἐννοια εἶχαν.

Στήν Κ.Δ. τά θαύματα δείχνουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ σωτηρίου τοῦ Γιαχβέ, καί ὅτι στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ πραγματοποιεῖται τό Βασίλειο τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει αὕτη τήν ποιότητα, τήν ποιότητα τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ὁποία δέν παρουσιάζεται μόνο στό λόγο, στό κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά καί στά ἔργα θεραπείων, καταστροφῆς τῶν ἔργων τοῦ Σατανᾶ κ.τ.τ. Ἐτσι, ἀποκαλύπτεται ἡ ποιότης τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Τά θαύματα, μέ ἄλλα λόγια, εἶναι τμῆμα τῆς ἀποκαλύψεως, ὅπως καί ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ. Ὅλη ἡ ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ στήν Π.Δ. γίνετα πραγματικότητα στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στό λόγο καί στά ἔργα τοῦ Ἰησοῦ. Ἐνας Ἕλληνας, ὅταν ἔβλεπε ἕνα θαῦμα, δέν τό θεωροῦσε σάν στοιχεῖο ἀποκαλύψεως. Απλῶς, μόνο, αἰσθανόταν ἕνα δέος μπροστά στό ἐκπληκτικό γεγονός. Τοῦ ἔφθανε νά πιστέψει τόν θαυματουργό ὡς «Θεῖο Ἄνδρα». Τά θαυμαστά ἔργα ἀπό ἕνα «Θεῖο Ἄνδρα» τῆς ἐποχῆς του.

Δέν μπορούμε νά ἐπεκταθοῦμε πιό πολύ στό θέμα αὐτό, γιατί αὐτό ἄλλωστε ἐντάσσεται σέ ἄλλη κατηγορία, στό θέμα τῆς σχέσεως τοῦ θαύματος πρὸς τήν πίστιν. Αὐτό, πάντως, πού πρέπει νά σημειωθεῖ εἶναι πῶς καί κατὰ τήν Κ.Δ. τό θαῦμα δέν εἶναι μία ὑποχρεωτική ἀπόδειξη γιά τήν πίστιν. Ὅλοι ἔβλεπαν θαύματα, ἀλλά, κατὰ τά Εὐαγγέλια καί τίς Πράξεις, δέν πίστευσαν ὅλοι σ' αὐτό πού ὁ Ἰησοῦς ἤ οἱ Ἀπόστολοι ἐπεδίωκαν διά τῶν θαυμάτων, τά ὁποῖα δέν ὀδηγοῦν ὑποχρεωτικά στήν πίστιν. Στά χρόνια τοῦ Ἰησοῦ καί τῶν Ἀποστόλων ἔγιναν πολλά θαύματα, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων, παρά ταῦτα, πολλοί λίγοι ἄνθρωποι πίστευσαν.

Νομίζω πῶς ἔγινε ἀντιληπτό, μέ ὅσα εἶπαμε, πόσο στενή εἶναι καί ἀπό τήν ἄποψη αὕτη ἡ σχέση τῆς Π.Δ. πρὸς τήν Κ.Δ. καί ποιά εἶναι ἡ σπουδαιότης τῆς Π.Δ. στό θέμα τῆς διατυπώσεως εἴτε τῆς διδασκαλίας εἴτε τῶν θαυμαστῶν ἔργων τοῦ Ἰησοῦ. Ὅταν ἡ Ἐκκλησία διηγεῖτο τά ἔργα τοῦ Ἰησοῦ, ἐξ αἰτίας τῆς γλώσσης τῆς Π.Δ. ἦταν φυσικό ὅτι τά συσχέτιζε πρὸς αὐτήν, χωρίς αὐτό νά ἀποκλείει πῶς οἱ συγγραφεῖς μας ἔγνωριζαν ἀσφαλῶς τά ἀναμενόμενα. Καί ἡ συσχέτιση αὕτη, ἀπό στόμα σέ στόμα τῶν ἱεροκηρύκων, ἔδινε ἐδῶ ἢ ἐκεῖ κάποιο ἰδιαίτερο χρῶμα στή διήγηση. Τά κείμενα, δηλαδή, τῆς Π.Δ. ἔπαιξαν κάποιο ρόλο ὡς πρὸς τή μορφή παρουσιάσεως τῶν ἔργων

του Ἰησοῦ, ὅπως ἐπίσης καί ὁ τρόπος μεταδόσεώς τους διά μέσου τοῦ ἱεραποστολικοῦ κηρύγματος.

4. Περί τῆς χρήσεως τῆς Π.Δ. στά ἐπιμέρους κείμενα τῆς Κ.Δ. πρέπει νά γίνουν μέ κάθε συντομία ορισμένες παρατηρήσεις.

Στό Κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιον: Ὁ Ματθαῖος χρησιμοποιεῖ πάρα πολύ συχνά τή φράση «ἵνα πληρωθῇ τό ῥηθέν ὑπό τῶν προφητῶν», «καθώς γέγραπται» κ.τ.ό. Μετά ἀπό τέτοιες ἐξαγγελίες ἀκολουθεῖ κάποιο κείμενο πού εἴτε προέρχεται ἀπό τό ἐβραϊκό ἢ ἀπό τούς Ὁ΄, εἴτε δέν ἀνήκει οὔτε στό ἐβραϊκό κείμενο οὔτε στή μετάφραση τῶν Ὁ΄. Ἐπειδή αὐτά τά κείμενα εἶναι χριστολογικοῦ χαρακτήρα, εἶναι πράγματι μέγας ὁ πειρασμός τοῦ μελετητοῦ τοῦ Ματθαίου νά σκεφθεῖ πῶς ὁ Ματθαῖος εἶχε μπροστά του μία συλλογή κειμένων, ἕνα *Florilegium*, μέ ἐπιγραφή, ἃς ποῦμε, «Χριστολογικά Κείμενα τῆς Π.Δ.». Ἀπ' αὐτήν ἔπαιρνε χωρία καί τά χρησιμοποιοῦσε στήν κατάλληλη θέσιν, ὅπως νόμιζε, ἀφηγούμενος τήν παιδική ἡλικία ἢ τή δημόσια δράση τοῦ Ἰησοῦ. Αὐτά εἶναι τά λεγόμενα *Testimonia* (Μαρτυρίαι). Ἡ ἐπιστήμη ἐδῶ καί 80–90 χρόνια εἶχε ἐπισημάνει τήν ὑπαρξή αὐτῶν τῶν *Testimonia*. Παρέμενε, ὅμως, πάντοτε ἡ ἀμφιβολία: ὑπῆρξαν πράγματι στήν πρώτη Ἐκκλησία τέτοια κείμενα; Σήμερα εἴμαστε 100% βέβαιοι ὅτι ὑπῆρχαν στόν Ἰουδαϊσμό τῶν χρόνων τῆς Κ.Δ. Μέσα στά κείμενα π.χ. τῆς Νεκρᾶς Θάλασσας, ἐκτός τῶν ἄλλων, βρέθηκαν καί *Testimonia* ἐσχατολογικοῦ χαρακτήρα. Ἡ ἱερά, δηλαδή, κοινότης τοῦ Qumran εἶχε συγκεντρώσει τέτοια κείμενα ἀπό τήν Π.Δ., τά ὁποῖα κατετάσσοντο κατά θέματα, ὥστε οἱ ἱεροκήρυκες νά ἔχουν τήν εὐχέρειαν, ὅταν ἀνέλυαν ἕνα θέμα, νά προσφεύγουν σ' αὐτά, πλουτίζοντας τόν λόγον τους μέ κείμενα τῆς Π.Δ. Ἔτσι, σήμερα εἶναι σχεδόν βέβαιον ὅτι καί οἱ ἱεροί συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. εἶχαν μπροστά τους τέτοιες συλλογές, *Testimonia*. Αὐτό φαίνεται σχεδόν βέβαιον γιά τόν Ματθαῖον, γιά τόν ὁποῖον κάθε σχεδόν ἔργον ἢ λόγος τοῦ Ἰησοῦ ἐπιβεβαιοῦται ἀπό τίς Γραφές, καί πολύ πιθανόν γιά τόν Παῦλον καί ἄλλους συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. Διαβάζοντας, π.χ., κανεῖς τούς λόγους τοῦ Λουκᾶ στίς Πράξεις (λόγους τοῦ Πέτρου, τοῦ Στεφάνου, τοῦ Ἀπ. Παύλου κ.λπ.), βρίσκει σ' αὐτούς ἀναφοράς χριστολογικῆς φύσεως στήν Π.Δ. Εἶναι πολύ πιθανόν ὅτι ὁ Λουκᾶς εἶχε μπροστά του, καθὼς ἔγραφε, ὄχι Π.Δ., ἀλλά συλλογή χριστολογικῶν χωρίων, καί τήν ἐχρησιμοποιοῦσε κατά τίς περιστάσεις στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰωάννης κρατᾷ μία περίεργη στάση ἀπέναντι στήν Π.Δ. Παίρνει μία κριτική θέσιν. Τήν ἀναγνωρίζει, ἀναμφισβητήτως, ὡς λόγον τοῦ Θεοῦ, ἄν καί οἱ παραπομπαί του σ' αὐτήν εἶναι πολύ λίγες, καί οἱ ἐπιφυλάξεις του περί αὐτῆς ἀπολύτως σαφείς. Ἄν, π.χ., συγκρίνουμε τόν Ἰωάννη μέ τόν Ματθαῖον, θά δοῦμε μία τεράστια διαφορά ἀπό ἄποψιν ἀριθμοῦ παραπομπῶν στήν Π.Δ. Ἀλλά καί ὅταν χρησιμοποιεῖ ὁ Ἰωάννης τήν Π.Δ., τό κάμνει κατά τρόπον κριτικόν. «Ὁ Νόμος διά Μωϋσέως

ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο» (1,17). Ἡ ἔκφραση «ὁ νόμος ὑμῶν» (8,17· 10,34) ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Νόμου ἔξω ἀπὸ τὴ συνναφεία τοῦ προφητικοῦ κηρύγματος· εἶναι ὁ παρεξηγημένος θεῖος Νόμος, ὁ Νόμος χωρὶς τὸ Πνεῦμα. Ἐνῶ, ὅμως, ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης χρησιμοποιεῖ πολὺ λίγα χωρία τῆς Π.Δ., καὶ αὐτὰ μέ κριτικό ἢ ἐπικριτικό πνεῦμα, παρατηροῦμε, ἀντιθέτως, ὅτι χρησιμοποιεῖ πολλὰ θέματα τῆς Π.Δ. Μερικὰ ἀπὸ τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι: ὁ ὄφιος στὴν ἔρημο, ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς σὲ σχέση μετὰ τὸ μάννα, ὁ καλὸς ποιμὴν, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ κ.λπ. Ἐπίσης, στό Δ' Εὐαγγέλιον ὁ Ἰησοῦς δέν εἶναι μόνον τὸ ἀντικείμενον τῆς προφητείας, εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ ἐμπνευστὴς τῆς προφητείας. Βλ. π.χ. Ἰωάν. 12,37 ἔξ. καὶ 10,34 ἔξ. Ἐδῶ εἶναι σαφὴς ὁ ὑπαινιγμὸς περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου, ὅτι δέν εἶναι μόνον τὸ ἀντικείμενο, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑποκείμενο. Ὁ αὐτὸς Λόγος πού μιλεῖ στὴν Π.Δ. σαρκώθηκε κατὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Κ.Δ., μιλεῖ καὶ δέν τὸν καταλαβαίνουν, ἢ τοῦ λέγουν πὼς βλασφημεῖ.

Γιὰ τὸν Ἀπ. Παῦλο θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι εἶναι ἀδύνατο κανεῖς νὰ ἐκθέσει μέ λίγα λόγια τὴν ιδιότυπη ἀπ' αὐτὸν χρῆση τῆς Π.Δ. Ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν *Testimonia* ἀπὸ τὸν Παῦλο, βλ. π.χ. περικοπὲς ὅπως Ῥωμ. 9,33 ἔξ. Ἐδῶ βλέπουμε πὼς ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ τὸν Ἡσ. 28,16 καὶ 8,14. Ἀλλὰ καὶ ἡ Α' Πέτρ. 2,4 6 8 χρησιμοποιεῖ τὸ ἴδιο χωρίο. Ἐδῶ ὁ Πέτρος χρησιμοποιεῖ τὸ ἴδιο χωρίο τοῦ Ἡσαΐα μέ μία παραλλαγή, δηλαδή σὲ συσχετισμὸ μέ τὸν Ψαλμ. 118. Μέ ἄλλα λόγια, καὶ οἱ δύο, γράφοντας γιὰ τὴν ἀπόρριψη τοῦ Ἰησοῦ, χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο χωρίο τοῦ Ἡσαΐα. Νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Πέτρος εἶχε ὑπόψιν τοῦ τὴν Πρὸς Ῥωμαίους, ἢ, ὅτι, ὅταν ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν του, εἶχε ὑπόψιν τοῦ τὰ ἴδια *Testimonia* πού εἶχε καὶ ὁ Παῦλος; Φαίνεται μᾶλλον πιθανότερο τὸ ὅτι οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ., ἔχοντας μπροστὰ τοὺς *Testimonia*, ὅταν θέλουν νὰ ἀναφερθοῦν στό χριστολογικὸ θέμα, παίρνουν πολλές φορές ἀπὸ τὸν κατάλογό τους τὰ ἴδια χωρία τῆς Π.Δ.

Υπάρχει, ὅμως, τὸ γενικότερο θέμα τῆς χρήσεως τῆς Π.Δ. ἀπὸ τὸν Παῦλο, ὁ ὁποῖος ἔθεσε, πρὶν ἀπὸ τὸ Μαρκίωνα, κατὰ τὸ ριζικότερο τρόπο, τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας τῆς Π.Δ. Ποιὰ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς Π.Δ. γιὰ τὴν Καινὴ; Ὁ Παῦλος παρουσιάζει ἐπὶ τοῦ προκειμένου μία ἀντίφασιν, πού εἶναι θεολογικῶς οὐσιώδης μέσα στὶς Ἐπιστολές του, παρέμεινε δὲ τοιαύτη καὶ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀντίφασις αὕτη ὑπάρχει μέχρι σήμερα ὡς πρὸς τὴ θέσιν τῆς Π.Δ. ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ εἶναι κληρονομία τοῦ Παύλου. Ὁ Παῦλος, δηλαδή, ἐνῶ λέει πὼς ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ τέλος τοῦ Νόμου καὶ τῆς Π.Δ., τονίζει συγχρόνως ὅτι ἡ Π.Δ. εἶναι λόγος Θεοῦ, ὁ δὲ Νόμος εἶναι «πνευματικὸς καὶ ἅγιος». Ἀφ' ἐνός τονίζει πὼς οἱ πιστοὶ δέν εἴμαστε ὑπὸ Νόμο, ἀλλὰ ὑπὸ Χάρη, ἀφ' ἑτέρου πὼς ὁ Νόμος εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ αἰωνίου Θεοῦ. Ἀφήνει αὐτὸ τὸ παράδοξο μέσα στὴν καρδιά τοῦ χριστιανισμοῦ ἀξεδιάλυτο. Ὁ Νόμος κατηργήθη ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ παραταῦτα ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ μέσα στοῦ Εὐαγγερίου. Πὼς συμβαίνει αὐτό; Εἶναι, πραγματικῶς, ἓνα παράδοξο γεγονός.

Θά καταλάβουμε καλύτερα τόν Παῦλο, ἂν δοῦμε καί τίς πολύ χαρακτηριστικές θέσεις μερικῶν μεταγενεστέρων του ἐπί τοῦ θέματος. Στήν Ἐπιστολή Βαρνάβα, π.χ., ἡ Π.Δ. δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά μία ἀλληγορία τοῦ Εὐαγγελίου. Εἶναι καί αὐτός, ἓνας τρόπος νά ἀπαλλαγεῖ κανεῖς ἀπό τήν Π.Δ. Ἐφόσον τή θεωρεῖ σάν ἀλληγορικό προηγούμενο τῆς Κ.Δ. σέ ὅλες τίς λεπτομέρειες, τότε δέν μένει τίποτα παρά ἡ Καινή. Ἔτσι, ὁ Βαρνάβας καί αὐτή ἡ ἀλληγοριστική γραμμή σκέψεως ἐντός τῆς Ἐκκλησίας ἀπαλλάχθηκαν ἀπό τό πρόβλημα τῆς Π.Δ. Κατά τήν ἄποψη τῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν τῆς Ἐπιστολῆς Βαρνάβα, οἱ πηγαί της στήν ἀλληγορική ἐξήγηση τῆς Π. Διαθήκης βρίσκονται μεταξύ τῆς Πρὸς Ἑβραίους ἀφ' ἑνός καί τῶν Ἀντιθέσεων τοῦ Μαρκίωνος! Μέ ἄλλα λόγια, ἡ Π.Δ. σχετίζεται ἔτσι μόνο μέ τόν Χριστό, καί χάνει κάθε ἀξία γιά τόν Ἰουδαϊσμό.

Μία ἄλλη τοποθέτηση ἀπέναντι στήν Π.Δ. ἦταν τοῦ Μαρκίωνος. Ὁ Μαρκίων καθάρᾳ εἶπε: «Ἐξω ἡ Π.Δ.»! Εἶναι προϊόν ἑνός κατωτέρου Θεοῦ-Δημιουργοῦ, καί οὐ μόνον δέν μᾶς βοηθᾷ νά καταλάβουμε τήν Κ.Δ., ἀλλά, τό ἀντίθετο, μᾶς ἐμποδίζει. Εἶναι ὅ,τι ἀντίθετο πρὸς τήν Καινή. Ἀπό τή μία πλευρά, δηλαδή (στό Βαρνάβα), ἔχουμε ἀποδοχή τῆς Π.Δ., ἀλλά κατά τέτοιο τρόπο πού νά χάνεται. Ἀπό τήν ἄλλη ἔχουμε ὁλοκληρωτική ἀπόρριψη τῆς Π.Δ. (Μαρκίων). Ὁ Παῦλος βρίσκεται στή μέση καί λέει, «ναί καί ὄχι» στήν Π.Δ. Αὐτό τό «ναί καί ὄχι», πού συνιστᾷ τό παράδοξο στή σχέση Π. καί Κ.Δ., ὑπάρχει ἔως καί σήμερα. Ὁ Νόμος εἶναι καλός καί ἅγιος, ἀλλ' ὁ Χριστός εἶναι, παραταῦτα, τό τέλος ὅλων αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Δέν εἴμεθα ὑπό νόμο, ἀλλ' ὑπό χάρη. Κί ὅμως, ὁ Νόμος ἀσφαλῶς δέν ἐδόθη τυχαῖα. Μέ αὐτό τόν τρόπο ὁ Παῦλος σώζει τήν ἀλήθεια τοῦ Ἰησοῦ, ἐν προκειμένῳ, γιατί ὁ Ἰησοῦς ἦταν ἡ συνέχειά καί ἡ ἐκπλήρωση τῆς Π.Δ. Ὁ Χριστός πληροῖ τήν Π.Δ. καί τήν καταλύει συγχρόνως. Ἔτσι, ἡ Π.Δ., ἐνῶ κατηργήθη σέ ὅλη τή γραμμή, ζεῖ ὁλόκληρη μέσα στήν Καινή, ἀλλά καί ἐκτός αὐτῆς, φυσικῶς. Καί ἂν διελύθη ἡ Π.Δ. γιά τόν χριστιανισμόν, δέν ἔπαυσαν ποτέ οἱ βασικές ἀρχές της νά εἶναι τό ὑπόβαθρον καί τό θεμέλιον τοῦ Ἰησοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας. Ποῖον ρόλον μπορεῖ νά ἔπαιξε ἀπό αὐτοῦς ἤδη τοῦς χρόνους ἡ ἐμφάνιση τοῦ Γνωστικισμοῦ σ' αὐτήν τήν ἀντίφασιν, τῆς ἀπορρίψεως, δηλαδή, καί τῆς ἐμμονῆς μαζί στήν Π.Δ., δέν μποροῦμε νά ποῦμε, γιατί τό ζήτημα αὐτό συνδέεται μέ δυσεπίλυτα ἐπιμέρους ἐρωτήματα καί προβλήματα. Στήν περίπτωση τοῦ Παύλου ἐμεῖς θεωροῦμε ἄρκετά πιθανή τήν περίπτωση αὐτήν.

Στήν Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή συναντᾷμε τό παύλειο παράδοξο ὑπό κάπως διάφορη μορφή. Εἰπώθηκε πῶς ἡ Ἐπιστολή αὐτή προδίδει πλατωνικές ἢ Ἀλεξανδρινές ἐπιδράσεις. Μερικοί διακρίνουν πλατωνική ἀλληγορία, κυρίως στά σημεῖα περί οὐρανίας καί ἐπιγείου σκηνῆς, ἐπουρανίου καί ἐπιγείου θυσιαστηρίου: π.χ. Ἑβρ. κεφ. 9 (9, 11, 23, 24) καί 10,1. Ἀπό ἄλλους τό νά βλέπουμε σ' αὐτά ἐπιδράσεις πλατωνικῆς ἀλληγορίας ἢ Στωϊκῆς εἶναι λάθος. Βλ. π.χ. κεφ. 8,7,13. Τά πρόσωπα πού ἐμφα-

νίζονται ἐδῶ δέν εἶναι στόν οὐρανό. Δέν ἔχουμε ἐδῶ κάθετη, ἀλλά ὀριζόντια διάσταση. Ὁ συγγραφεύς τῆς Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς, χρησιμοποιοῦν Ἀλεξανδρινή ὁρολογία, ἐμμένει στήν ὀριζόντια βιβλική γραμμή. Διαβάζοντας τό κεφ. 11 βλέπουμε πῶς ἐδῶ τίθεται τό πρόβλημα σχέσεως Π. καί Κ.Δ. κατὰ ἕναν τρόπο κάπως διάφορο, ἀλλ' οὐχί ἀντίθετο πρὸς τά κεφ. 8 ἢ 9. Ἐδῶ βλέπουμε νά παρουσιάζεται μία ἄλλη ὄψις στίς σχέσεις τῆς Παλαιᾶς πρὸς τήν Καινὴ Διαθήκη. Τό πλαίσιο τῆς ζωῆς τῆς πίστεως στήν Καινὴ καί στήν Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι τό ἴδιο. Τοῦτο βλέπουμε στό κεφ. 11. Δέν ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ Π. καί Κ.Δ. Μόνον πού στήν Κ.Δ. τὰ πράγματα ἔχουν γίνει σαφέστερα καί ξέρουμε καθαρότερα ποῦ πάμε. Λοιπόν, καί στήν Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή βλέπουμε τό ἴδιο παράδοξο πού ἔχουμε καί στόν Ἀπ. Παῦλο, μόνον μέ μία ἄλλη γλῶσσα.

Σάν ἐρμηνευτὴς τῆς Π.Δ. ὁ συγγραφέας τῆς Πρὸς Ἑβραίους εἶναι βαθύς γνώστης τῆς Π.Δ., συστηματικὸς μελετητὴς της, πού ἐξαντλεῖ τό κείμενό του μέχρι τὴν τελευταία λέξη ἢ λεπτομέρεια. Τὰ παράλληλα πού προσάγει ἀπὸ τὴν Π.Δ. γιὰ νά δείξει τὴν ἀνωτερότητα τῆς Καινῆς θὰ τὰ ὀνομάζουμε ἕνα εἶδος «παραβολῶν», πού δέν ἀποδεικνύουν τίποτα, παρὰ τὴν εὐγλωττία καί τὴ μεθοδικότητα τῆς ἀναλύσεως· ἀπλῶς, ἐμπλουτίζουν τὴ χριστιανικὴ ἄποψη μέ χριστοκεντρικά νοήματα τῆς Π.Δ. Τό ἔργο του ἐνθάρρυνε ἐνθουσιῶδεις ἀλληγοριστές, πού ἀναζήτησαν κρυφές ἔννοιες μέσα στήν Π.Δ.

Ιούλιος 2025/π. Κ. Π.

